

ЛОЯЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА КОНСЕНСУАЛЬНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КУЛЬТУРИ

Визначено сутність лояльності, охарактеризовано її значення в системі відносин «громадянин – влада». Висвітлено її роль для консолідації соціально-політичних суб'єктів з різноспрямованими цілями в ім'я загальносуспільних інтересів. Виділено різні типи лояльності і висвітлено особливості демократичної лояльності. З огляду на досвід західних демократій визначено змістовий і смисловий зв'язок лояльності зі свободою, рівністю, справедливістю, законністю. Наголошено на необхідності для влади виступати носієм та захисником зазначених цінностей, що і виступає найбільш потужним чинником зміцнення лояльності до неї.

Проаналізовано феномен комунікативної культури. Вказано на властивий демократії органічний зв'язок лояльності і комунікативної культури. Окреслено значення консенсуальної комунікативної культури як чинника консолідації суспільства, що затребувано завданнями політичної модернізації та зумовлено необхідністю подолання кризи в Україні. Розглянуто деякі ключові напрями формування лояльності та комунікативної культури на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Ключові слова: лояльність, комунікативна культура, консенсус, демократія, політична модернізація, влада, держава.

The essence of loyalty is analyzed and its value concerning the relationship "citizen - government" is characterized. Its role as a factor that can consolidate different social and political actors with dissimilar goals in the name of national interests is defined. Distinguish between different types of loyalty and highlight features of democratic loyalty are analyzed. Drawing on the experience of Western democracies it is found that there is a meaningful and semantic connection between loyalty and freedom, equality, justice, law. It is stressed the need for the government to act as a medium and consistent defender of these values. In such a way the government can do its best to strengthen loyalty to itself.

The phenomenon of communicative culture is analyzed. It is pointed that there is connection between loyalty and communicative culture in a democracy. Importance of consensual communicative culture as a factor that can consolidate our society is emphasized. It is necessary to provide because of problems of political modernization and to overcome the crisis in Ukraine. Some of the key areas of creating loyalty and communicative culture at the present stage of development of the Ukrainian society are described.

Keywords: *loyalty, communicative culture, consensus democracy, political modernization, the power, state.*

Характеризується сутність лояльності і її значення в системі відносин «громадянин – влада». Освітлена її роль для консолідації соціально-політичних суб'єктів, які мають різнонаправлені цілі, на ім'я національних інтересів. Виділені різні типи лояльності і освітлені особливості демократичної лояльності. З урахуванням досвіду західних демократій визначена змістовна і семантична зв'язок лояльності з свободою, рівністю, справедливістю, законністю. Підкреслено необхідність для влади бути носієм і захисником вказаних цінностей, що і є найбільш потужним фактором зміцнення лояльності до неї.

Аналізується феномен комунікативної культури. Вказується на наявну демократії органічну зв'язок лояльності і комунікативної культури. Підкреслюється значення консенсуальної комунікативної культури як фактора консолідації суспільства, що випливає з завдань політичної модернізації і обумовлено необхідністю подолання кризи в Україні. Розглянуті деякі ключові напрями формування лояльності і комунікативної культури на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Ключові слова: *лояльність, комунікативна культура, консенсус, демократія, політична модернізація, влада, держава.*

Особливістю сучасного етапу суспільного розвитку, важливою передумовою результативної діяльності різноманітних суб'єктів у політичному просторі є така комунікативна культура, яка сприяє поєднанню їхніх зусиль у розв'язанні складних, суперечливих за своєю природою проблем, в яких відбиваються їх несхожі потреби, що й зумовлює прагнення до досягнення протилежних цілей. У зв'язку з цим слід звернути особливу увагу на те, що як у межах конкретного соціуму, так і на рівні міжнародного співтовариства завжди існують такі загальні інтереси, в реалізації котрих об'єктивно мають бути зацікавлені всі відповідальні актори.

Усвідомлення цього факту передбачає необхідність в опануванні ними консенсуальної комунікативної культури, що, зі свого боку, вимагає від кожного з ключових учасників політичного процесу такої риси як лояльність. Вказана обставина актуалізує теоретичні розвідки феноменів лояльності і

комунікативної культури. До їх аналізу звертались у своїх працях такі вчені, як О. Андрущенко, О. Бабкіна, В. Бебик, М. Кармазіна, В. Кремень, М. Лазарєв, М. Михальченко, Г. Почепцов, Ф. Рудич, С. Сарновська, А. Тітаренко, В. Якушик та інші. Проте, з нашого погляду, феномен лояльності сприймається неоднозначно, недооцінюється її роль як необхідної умови комунікативної культури, значення її консенсуального потенціалу для консолідації суспільства навколо соціоконструктивних державотворчих завдань. Висвітлення даного аспекту зумовило мету і завдання, які поставив автор в даній роботі.

Поняття «лояльність» означає відданість, прихильність соціального суб'єкта до когось або до чогось. Ряд авторів в основу визначення лояльності поклали визнання громадянином чинних законів, перебування в межах законності, в окресленому «правовому полі», вміння дотримуватися встановлених норм, правил, вимог та настанов влади, здатність громадянина до самоорганізації через підпорядкування своєї поведінки чинним законам держави [1,с.13]. Цей підхід виражає переважно зовнішній формальний бік у відношенні одного суб'єкта до іншого, у даному разі – громадянина до влади, не торкаючись при цьому мотивів такої прихильності.

Дещо інше розуміння властиве тим авторам, хто характеризує лояльність в контексті обопільних відносин в системі «громадянин – влада» і наголошує, що по суті це двоєдиний процес внутрішньої взаємодії соціально-політичних сил, здатних задля загальносуспільних інтересів знаходити прийнятні шляхи розв'язання постійно виникаючих проблем і суперечностей [2,с.3]. Як видно, даний підхід акцентує увагу на внутрішній мотивації прояву громадянином своєї відданості. Таке розуміння нам уявляється більш продуктивним, перспективним і тому зупинимося більш детально на його аналізі.

Передовсім підкреслимо, що лояльність не виникає на пустому місці і не існує сама по собі, а є відображенням у свідомості і в поведінці індивіда його становища у політичного організованому середовищі, в системі забезпечуваних від імені держави на конкретний час і конкретними персонами у владі прав і суб'єктивної оцінки ним покладених на нього обов'язків з огляду на актуальні

соціально-історичні обставини. Лояльність врешті-решт віддзеркалює рівень задоволеністю функціонуванням політичної системи, оцінку громадянином її здатності адекватно реагувати на вхідні імпульси від різних сфер суспільства.

Лояльність можна розглядати і як системну якість, що забезпечує цілісність і функціональність владних відносин. Без і поза лояльності абсолютно неможливо уявити, яким чином рішення будуть повно і послідовно втілюватися в життя. Рівень і стан лояльності громадянина до влади є умовою ефективності дій самої влади, особливо за умов демократії.

Оскільки державно організоване життя в суспільстві являє собою певного роду угоду між тими, хто управляє, і тими, хто підкорюється цій зовнішній волі, то в лояльності до влади ми знаходимо вираз довіри людей до правителя і до правління (і як такого, і як конкретно репрезентованого певною особистістю з певною діяльністю та програмою).

Лояльність до влади також виражає відчуття причетності індивіда до політичного життя, здатності впливати на перебіг подій, а значить, і усвідомлення ним своєї частки відповідальності за збереження та зміцнення фундаментальних засад державно-політичного устрою. По мірі зміцнення позицій демократії, по мірі все більшого визнання основоположних прав і свобод людини стає все більш очевидною і впливовою така тенденція – міцність і динаміка прогресивних зрушень у розвитку держави зумовлюються роллю активного людського чинника. Входження мільйонів пересічних громадян в якості небайдужих політичних акторів, свідками чого ми ставали останнім часом в різних куточках планети, виносить на поверхню такий тип правління, для якого життєво важливою, аби існувати і діяти, є масова підтримка головних цілей, напрямків і ціннісних орієнтирів діяльності.

В основі лояльності як складного і багатовимірного феномену можуть бути різні мотиваційні підстави, в тому числі страх перед владою, сліпа віра в неї, спричинена неспроможністю людини раціонально сприймати суспільно-політичну ситуацію, внаслідок чого вона некритично засвоює політичні міфи, стереотипи, рекламно-агітаційні та пропагандистські обґрунтування влади. З

огляду на це ми виділяємо такі типи лояльності, як демократичну, патологічну, маніпулятивну, кожна з яких має ті чи інші стани [3]. Вважаємо, що саме демократичний тип лояльності, атрибутивними характеристиками якого є відношення довіри, солідарності, толерантності, усвідомлення причетності індивіда до політичного життя і відчуття здатності впливати на перебіг подій, а значить, і взаємної відповідальності держави і громадянина за збереження та зміцнення фундаментальних засад державно-політичного устрою, постає як умова і водночас як ознака консенсуальної комунікативної культури.

Демократична лояльність передбачає певне самообмеження особою своєї свободи діяти на власний розсуд. Демократія є вироблений упродовж достатньо історичного часу складний механізм узгодження множини суперечливих приватних та групових інтересів і прагнень, що й дозволяє у підсумку консолідувати і реалізовувати спільну їх волю. Тому демократична лояльність не є синонімом просто відданості владі. Це усвідомлення кожним суб'єктом свого місця у системі відносин «панування – підкорення», за якими складається і функціонує як політико-владна та державна ієрархія, так і вся соціально структурована та диференційована суспільна конструкція. А відтак, лояльна людина буде діяти не як представник натовпу, не під впливом анархістських уявлень про вседозволеність.

Поняття «комунікативна культура» широко вивчається лінгвістами, психологами, етиками. Цілком слушним уявляється таке її розуміння: це «...специфічний прояв соціальної культури, що характеризується «людським виміром» суспільних і міжсуб'єктних відносин і переслідує мету взаємозбагачення індивідів засобами інформаційного обміну, взаємотрансляції знань, розповсюдження позитивного життєвого досвіду спільного існування» [4,с.9]. Позитивною рисою цього визначення є наголос на об'єктивній взаємозалежності людей і на ролі комунікації як засобу забезпечення їх мирного співіснування та вселюдської солідарності, що спирається на обмін знаннями та досвідом. Така людинотворча, людиновимірنا за своєю сутністю і формою комунікація і є комунікативною культурою.

Слід підкреслити, що комунікація між громадянином і владою існує за будь-яких обставин і при будь-якому режимі. Кожен індивід у складі великої множини громадян перебуває як у нормативно визначених, а тому уніфікованих відносинах із владою, так і в специфічних, в яких його конститууються індивідуальні очікування, побажання, претензії стосовно влади, самобутні форми реакції на її дії. Зі свого боку, влада, як правило, розраховує на розуміння її починань, гасел, програм і на обов'язковий мінімум підтримки їх населенням. Влада зацікавлена в залученні якомога більшої кількості громадян для співробітництва, справедливо вбачаючи в цьому і надійну соціальну базу, і джерело власної легітимації.

Як відомо, консенсуальні політичні культури, одним із елементів і проявів чого виступає відповідного типу комунікативна культура, характеризуються високим рівнем згуртованості громадян навколо ключових цінностей, цілей держави та суспільних ідеалів. Тому носії такого типу культури природним чином схильні виявляти лояльність до самої влади, до політичних орієнтацій правлячого режиму. Відповідно до цього комунікативний простір, принципи та норми його функціонування також зорієнтовані на компромісно-погоджувальний стиль спілкування й міжсуб'єктних взаємодій, на цінності плюралізму і взаємної довіри, на визнанні важливої ролі легітимних процедур, наприклад, громадського дискурсу і на безумовному поважанні правових регламентацій політичного процесу загалом. Все вказане сприяє формуванню лояльності, яка як якісна норма відношення в соціумі, повторюючись у безлічі міжсуб'єктних взаємодій, надає наявній комунікативній культурі консенсуального характеру.

Однак було б помилкою, на наш погляд, у той чи інший спосіб ототожнювати лояльність як умову і ознаку консенсуальної комунікативної культури з простим схваленням населенням дій влади, яка на догоду йому орієнтується на популістські рішення. Насправді, в деякого з політичних лідерів іноді складається враження, що найбільш простим і швидким шляхом до завоювання лояльності людей до власної політичної сили є загравання з ними,

особливо коли йдеться про передвиборчі обіцянки. До речі, завдяки цьому на хвилі симпатій електорату до популістських прожектів формується й утримується певний час його лояльність до влади. Однак рано чи пізно, але її рівень неминуче знижується і це свідчить про

Розбудова громадянського суспільства в Україні як один з магістральних напрямів його модернізації й наближення до сучасних стандартів цивілізованого світу, має передбачати формування саме демократичного типу лояльності в системі відносин «влада – громадянин». У зв'язку з цим цікавим і корисним для України може бути підхід американської політичної еліти до цього феномену. У США День лояльності був відзначається з 1921 року. Вже 1 травня 1930 року близько 10 000 учасників мітингу на Юніон-сквер у Нью-Йорку зацентували увагу на значенні патріотизму як чинника розвитку і як форми вияву громадянином своєї лояльності. За президентства Д. Ейзенхауера у 1955 році відзначення цієї події набуло офіційного статусу — Дня лояльності, до чого пізніше додали також його другу назву — Дня законності [5,с.46].

18 липня 1958 року Конгрес постановив відзначати 1 травня кожного року як День лояльності, щоб сприяти лояльності і любові до Батьківщини. Влада закликала вивішувати прапор Сполучених Штатів на всіх урядових будівлях в День лояльності, проводити відповідні церемонії в школах та інших відповідних місцях [6].

Президент Б. Обама 1 травня 2013 року видав спеціальний Декрет стосовно вшанування «Дня лояльності», як підтвердження прихильності американців ідеалам «свободи, рівності і справедливості для всіх» [7].

Як бачимо, відзначення Дня лояльності проводиться у нерозривному зв'язку із формуванням патріотизму, громадянськості, законності, відданості основоположним цінностям сучасної цивілізації – свободі, рівності, справедливості. А відтак, передбачається, що саме влада має виступати носієм цих ідеалів, головним провідником їх у суспільство, саме влада повинна захищати їх і усіяко підтримувати громадянське суспільство у найповнішому втіленні їх у життя. Очевидно, що саме така влада і становитиме і об'єкт, і

суб'єкт демократичної лояльності, що стимулюватиме консолідацію вітчизняного суспільства і допомагатиме просуванню його шляхом модернізації.

Варто пам'ятати, що без мінімуму лояльності фактично унеможлиблюється комунікація у форматі спрямованої на загальнонаціональні інтереси конструктивної співпраці влади і опозиції, держави і суспільства у процесі втілення в життя внутрішньої і зовнішньої політики держави. Саме демократична лояльність утримує політичних акторів і насамперед опозиційні сили в тих межах, коли природна боротьба ідей, програм, лідерів не переростає у руйнацію держави, її інституцій та законних повноважень щодо збереження конституційного устрою, соціально-політичної стабільності і відповідальності перед людьми за забезпечення їхніх прав і свобод.

Розвиток лояльності до влади за умов демократії здійснюється через зміцнення довіри громадян до неї, а міра цієї довіри сьогодні значною мірою залежить від того, наскільки демократичним є визначене й дотримуване державою співвідношення обов'язків та прав і свобод громадян. Така діяльність особливо важлива у наш час, коли на порядку денному держави стоїть питання захисту її незалежності та рішучого просування в економічному, соціальному, інших напрямках євроінтеграційним шляхом.

В умовах глибоких суспільних трансформацій і неминучих життєвих труднощів актуалізується питання про забезпечення прав і свобод всіх народів, в тому числі і в першу чергу, представників етнічних, мовних, конфесійних, культурних меншин, прав і свобод кожної окремої особистості, про відповідність політики української держави сучасним європейським стандартам. Відтак формування лояльності потребує радикальної зміни в управлінні державою, його децентралізації, надання регіонам значних повноважень і наділення їх необхідними фінансово-матеріальними ресурсами, наближення функціонування органів місцевого самоврядування до вимог принципу субсидіарності.

Лояльна людина для себе окреслює межі своєї свободи і свідомо дотримується їх. Тому громадянське суспільство постає як інституціональний формат, що сприяє такому усвідомленню і надає певних схем та гарантій для послуговування свободою кожним, в тому числі і свободою маніфестації власної підтримки влади.

Щойно вказана обставина має надзвичайно важливе значення для України. Для формування в ній стабільного політичного порядку, високого рівня самосвідомості громадян, які мають можливість адекватно та реально оцінювати діяльність політичної та державної влади, для забезпечення перспективи її просування шляхом наближення до європейських стандартів, нам потрібна цивілізована за своїми формами прояву лояльність до влади.

Вище ми вже підкреслювали, що західна політична думка припускає навіть синонімізацію понять лояльності і законності. Врешті-решт, лояльна людина свідомо прагне виконувати вимоги закону, адже саме у такий спосіб вона здатна символізувати власну підтримку влади і своєї держави. З іншого боку, формування правової держави, забезпечуючи рівність всіх перед законом, надаючи йому статусу головного регулятора суспільних протиріч, розширюючи сферу самоуправління вільних громадян – громадянське суспільство і утворюючи якнайкращі умови для плідної взаємовигідної співпраці між ним і державою, зводить до мінімуму ситуації, за яких влада безпосередньо управляє людиною і скеровує її думки та дії. Розширюючи межі людської свободи, скорочуючи відчуження від влади і держави, правова держава сприяє лояльності більшості пересічних громадян.

Отже, лояльність до влади є віддзеркаленням змістовно наповненого, функціонально повноцінного, соціоконструктивного відношення в системі «громадянин – влада», завдяки чому забезпечуються суспільно-політична стабільність і прогнозованість політичного життя, утворюються більш сприятливі умови для реалізації відповідальними політичними силами своїх програм і передвиборчих обіцянок.

Лояльність виступає необхідною умовою комунікативної культури. Вона допомагає консолідувати суспільство заради досягнення Загального блага як виразу тих загальнонаціональних інтересів, в яких зацікавлені всі верстви населення і в цьому полягає значення її як консолідуючого чинника для успішної реалізації соціоконструктивних державотворчих завдань, що стоять як актуальні на порядку денному політичної модернізації.

Список використаних джерел:

1. Тітаренко А. В. Політична лояльність як детермінанта забезпечення політичного порядку та стабільності держави : автореф. дис... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси»/ А.А. Тітаренко. – Одеса, 2007. – 19 с.
2. Лазарев М. В. Политическая лояльность как фактор стабильности государства : автореф. дис...докт. полит. наук : спец. 23.00.02 «Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии»/ М. В. Лазарев. – М., 2004. – 61 с.
3. Ханстантинов В.О. Політична лояльність і роль еліти в її формуванні/ В.О. Ханстантинов// Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – Вип. 15. – С. 60 – 66.
4. Сарновська С.О. Сучасна соціальна комунікативна культура (філософсько-методологічний аналіз) : автореф. дис... канд. філос. наук. 09.00.03./ С.О. Сарновська. – К., 2000. – 18 с.
5. Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 4. Предметно-тематична частина: П–Я / Відп. ред. М.М. Варварцев. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2013. – 357 с.
6. Loyalty Day in United States/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.timeanddate.com/holidays/us/loyalty-day>
7. Presidential Proclamation – Loyalty Day, 2013/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/04/30/presidential-proclamation-loyalty-day-2013>